

משרד החינוך
המטה לחינוך אזרחי

מונז יצחק רבין
The Yitzhak Rabin Center

מה נזכור? איך נזכור?"

ערכה לציון יום הזיכרון ה- 19 לרצח ראש הממשלה ושר הביטחון יצחק רבין

לפני 19 שנים, ביום שבת, י"ב בחשוון 4.11.1995, נרצח ראש הממשלה ושר הביטחון יצחק רבין בתום עצרת תמיכה בתהליך השלום שהתקיימה בכיכר מלכי ישראל בתל אביב.

כדי לחרוט בזיכרון את דמותו של יצחק רבין, את פועלו ואת הירצחו נחקק בשנת 1997 חוק יום הזיכרון הקובע כי "יום הירצחו של ראש הממשלה ושר הביטחון יצחק רבין יהיה יום זיכרון ממלכתי. יום זה יצוין במוסדות המדינה, במחנות צה"ל ובבתי הספר".

בהצעת החוק ישנה מחויבות לעסוק הן בזיכרון האיש והן בסוגיות שיוקדשו לחשיבות הדמוקרטיה ולסכנת האלימות לחברה ולמדינה.

הנצחת זכרו של יצחק רבין מחייבת התמודדות עם הרצח כאירוע מכונן בקורותיה של החברה הישראלית. לרצח יצחק רבין מקום משמעותי בעיצוב הזהות של החברה הישראלית, מפני שהוא בבחינת תמרור אזהרה לכולנו, עדות למה שעלול לקרות אם נאפשר למחלוקות לאיים על המרקם החברתי המשותף.

האירועים שפקדו את החברה הישראלית בחודשים האחרונים גילו את פניה היפים של החברה, על גילויי הסולידריות וההתנדבות, אך לצדם נחשפו תגובות קשות של חוסר סובלנות, גילויי גזענות ואלימות, עד כדי פגיעה בסדר הציבורי ובשלטון החוק. תופעות חמורות אלה, בדומה לגילויי ההסתה בתקופה שקדמה לרצח רבין, מחזקים את הצורך שלנו כחברה לשמור על גבולות השיח גם בעת מחלוקת ולא להידרדר כחברה למעשי אלימות קיצוניים המסכנים את קיומנו כמדינה יהודית ודמוקרטית.

ביום הזיכרון ה- 19 ליצחק רבין בחרנו לעסוק בשאלות הקשורות בזיכרון אישי וקולקטיבי ובאופני עיצוב הזיכרון, בעזרת ערכת הפעילות המצורפת.

באמצעות ערכה זו נבקש לאפשר לתלמידים שנולדו שנים לאחר רצח יצחק רבין, להתוודע לדמותו ולפועלו מחד ולדון בדרכים השונות שבהן ניתן לציינ את יום הזיכרון הממלכתי ועל ידי כך יהיו שותפים בבחירת הדגשים הרלבנטיים והאקטואליים.

הערכה כוללת שני מערכי פעילות המותאמים לתלמידי בתי הספר היסודיים ולתלמידי בתי הספר העל-יסודיים. לכל מערך פעילות מצורפת כרזה חינוכית ההולמת את התכנים ואת הפעילויות המותאמים לגיל התלמידים וליכולותיהם הקוגניטיביות והרגשיות.

המערכים כוללים הצעות שונות וחלופות לפעילויות. המורה, על פי שיקול דעתו, יבחר את הפעילות המתאימה לתלמידיו.

1. פעילות פתיחה – מדוע אנו זוכרים את יצחק רבין? (במליאה)

המורה יפתח בדברים הבאים:
מדי שנה אנו מציינים את יום הזיכרון ליצחק רבין.
בשנת 1997 קבעה הכנסת כי חלה חובה על בתי ספר ומחנות צה"ל לקיים פעילויות העוסקות בדמותו של האיש ובחשיבותה של הדמוקרטיה.
מאחר שעברו 19 שנים מאז נרצח, נבקש להזכיר מי היה יצחק רבין.

למורה: כדאי להיעזר במצגת "אבני דרך" (4.17 דקות) המתארת את הביוגרפיה של יצחק רבין הנמצאת בקישור המצ"ב או בכל מצגת / חומר עזר אחר המתאר את חייו ואת פועלו של יצחק רבין.
<http://www.rabincenter.org.il/Web/He/Educationalactivities/Kits/18Th/Default.aspx>

בתום הצפייה תפנה המורה לתלמידים את השאלות הבאות:

1. האם למדתם משהו חדש בעקבות הצפייה במצגת?
2. מדוע יש לזכור את יצחק רבין? (יש לרשום את התשובות על הלוח).

המורה ידון עם התלמידים בתשובות השונות שהתקבלו.
לטובת הדיון יש לשים דגש על פועלו של יצחק רבין: כמי ש"הלך בשבילי ישראל השונים" כאיש צבא, דיפלומט, ח"כ, שר ור"מ והן על מניעי הרצח ומחיריו: רצח פוליטי, ערעור על עיקרון שלטון העם, פגיעה בעיקרון שלטון החוק ובעיקרון ההסכמיות - כל אותם "חבקים" המכוננים אותנו כחברה ומייצרים את הסולידריות החברתית, על אף הפלורליזם החברתי וחילוקי הדעות.

2. הצגת הכרזה שעוצבה לציון יום הזיכרון ה-19 ליצחק רבין בבתי הספר העל-יסודיים: (במליאה)

המורה יציג את הכרזה ויסביר כי כרזה זו נבחרה במקום הראשון בתחרות עיצוב כרזות לציון יום הזיכרון ה-19 ליצחק רבין. המורה יבקש מהתלמידים לציין אלו אסוציאציות, תחושות ורגשות היא מעלה בהם.

להלן מבחר שאלות לדיון:

1. מה רואים בכרזה? אילו אלמנטים מופיעים בה ואיזה "סיפור" הם מספרים? (למורה: יש להתייחס לשביל ישראל, לאופן המרוטש של הסימון של השביל, לאבן, למשפט "הלך בשביל ישראל" וכיוב').
2. אילו מחשבות או רגשות מעוררת בכם הכרזה?
3. האם הכרזה מתאימה לציין את יום הזיכרון השנתי ליצחק רבין? אם כן מדוע? ואם לא, מדוע לא?
4. מדוע מופיעים בתחתית הכרזה שני תאריכים מקבילים? י"ב בחשוון ו - 4.11?
5. מדוע מופיע תחת הכיתוב בעברית כיתוב נוסף בערבית?
6. האם לדעתכם הכותרת מתאימה לכרזה? איזו כותרת חלופית הייתם מציעים?
7. האם יש רמז בכרזה לאופן בו יש לזכור את יצחק רבין?

למורה:

בהמשך הערכה מצויות שתי פעילויות נוספות. הראשונה מיועדת לתלמידי חט"ע בלבד, השנייה, יכולה להתאים לתלמידי חט"ב וחט"ע.
היכרותך עם הכיתה, מסגרת הזמן העומדת לרשותך והתרשמותך מהפעילויות יאפשרו לך להחליט האם וכיצד לעשות בהן שימוש.
במידה ותחליט שלא להמשיך עם הפעילויות הבאות, יש באפשרותך לעשות שימוש בדברי הסיכום המצויים בסוף המערך.

פעילות לחט"ע: מה נזכור ואיך נזכור את יצחק רבין?

(לטובת הפעילות מומלץ להצטייד ב"חוק יום הזיכרון ליצחק רבין" (ראו בנספח)

המורה יפתח ויאמר: בשנת 1997 התקבל חוק "יום הזיכרון ליצחק רבין" בכנסת ישראל, המנחה לציון את יום הזיכרון בבתי הספר ובמחנות צה"ל.

1. האם אתם מכירים חוקים נוספים המנחים "לזכור"? (ניתן להיעזר בסמרטפונים)
2. מדוע לדעתכם יש חובה חוקית לציון בבתי"ס ובמחנות צה"ל את יום הזיכרון ליצחק רבין?

למורה: אפשר לשאול גם באופן שונה: במה לדעתכם שונה יום הזיכרון ליצחק רבין מימי זיכרון אחרים בלוח השנה הישראלי?
מטרת השאלה הזו היא לעורר שיח על אודות היעדר הקונסנווס / ההסכמה סביב יום הזיכרון ליצחק רבין - הן סביב ה"מה" (מה זוכרים) הן סביב ה"איך" - (איך נכון לזכור ולהזכיר).
פעילות: המורה יבקש חמישה מתנדבים מכלל תלמידי הכיתה, כל אחד מחמשת התלמידים יתבקש לענות בכתב על הכרטיסיה "מה נזכור":

מה נזכור?

בחר/י את 3 העובדות החשובות ביותר (לדעתך) הקשורות ליצחק רבין, וכתב/י אותן מטה:

1. _____
2. _____
3. _____

על בסיס העובדות שרשמת, ציין/י מה לדעתך צריך לזכור ביום הזיכרון ליצחק רבין

1. _____
2. _____

בתום העבודה יציגו חמשת המתנדבים את תשובותיהם בפני הכיתה.
המורה ישקף לכלל התלמידים את המורכבות / הפלורליזם המחשבתי הסובב את יום הזיכרון ליצחק רבין באמצעות השאלות הבאות:

1. האם יש דמיון בין התשובות? היכן בא הדמיון לידי ביטוי?
2. האם יש שוני בין התשובות? היכן בא השוני לידי ביטוי?
3. מה צריך לזכור ביום הזיכרון ליצחק רבין? האם כלל הכיתה מסכימה?

למורה: בתום הדיון על התכנים אותם יש לזכור ולהזכיר ביום הזיכרון ליצחק רבין, כדאי לדון על ה"איך" - כיצד נזכור את יצחק רבין. מטרת היחידה היא לנסות ולהפוך את התלמידים לשותפים בתהליך החשיבה אודות אופן ההנצחה.

המורה ישאל:

1. כיצד לדעתכם נכון לזכור את יצחק רבין? באיזה אופן ראוי לציין את זכרו?
2. (על מנת לאתגר את התלמידים סביב שאלה זו, ניתן להקריא להם את שירו של יהודה עמיחי "שהר הזיכרון יזכור במקומי". את השיר ניתן למצוא בקלות באמצעות google).
3. אם השאלה הזו הייתה נשאלת בכיתה אחרת, בבי"ס אחר, האם היינו מקבלים תשובה/ ות דומה/ות/שונה/ות? הדגימו.

למורה: ניתן להמשיך את העיסוק בשאלה "כיצד יש להזכיר לזכור את יצחק רבין" באמצעות הדילמות הבאות.
אופן הפעילות: בין כדיון בפורום מליאה, בין כעבודה בקבוצות פעילות.

דילמה מס' 1

בשבוע שלאחר רצח יצחק רבין שימשו קירות בית הספר "גנים" לוח לביטוי הכאב והתסכול שחשו התלמידים לאחר הרצח.
ככל שחלפו השנים, החל הכיתוב לדהות ולקראת יום השנה ה-19 לרצח יצחק רבין החליטה ההנהלה לסייד מחדש את קירות בית הספר תוך שימור ומסגור הקטעים מכתובות הקיר.

1. האם אתם מסכימים עם ההחלטה? מדוע?
2. אם הסכמתם עם ההחלטה האם יש צורך לשמר הכול או רק חלק מהכתובות? (עפ"י - אלו קריטריונים הייתם בוחרים מה מהכתובות לשמר?)

דילמה מס' 2

חוק יום הזיכרון ליצחק רבין התשנ"ז 1997 קובע בסעיף 5:
בבתי הספר יצוין יום הזיכרון
- בפעולות שבהן יועלו דמותו ופועלו של יצחק רבין,
- בפעולות שיוקדשו לחשיבות הדמוקרטיה ולסכנת האלימות לחברה ולמדינה.

לטענת בית הספר "שיבולי ציון", רוב מכריע של המורים, התלמידים והורי התלמידים התנגד לדרכו של רבין ולדרכם של ממשכיו. ממניעים אלה טענה הנהלת בית הספר כי היא מסרבת לעסוק בדמותו של יצחק רבין (להימנע מ"אידיאליזציה" לדבריה), אלא אם יותר להם לעסוק בדמותו מנקודת מבט ביקורתית.

1. אילו המפקחים על בית הספר האם הייתם מאשרים להנהלת בית הספר לנהוג - כפי שהיא רואה לנכון?
2. לאיזה רמה של קונסנזוס / הסכמה רחבה (אם בכלל) צריך להגיע בכל האמור לאופי ההנצחה ומטרת ההנצחה? האם נכון לחייב בחוק לציין זכרו של יצחק רבין?

דילמה מס' 3

חוק יום הזיכרון ליצחק רבין התשנ"ז 1997 קובע בסעיף 5:

בבתי הספר יצוין יום הזיכרון

- בפעולות שבהן יועלו דמותו ופועלו של יצחק רבין,

- בפעולות שיוקדשו לחשיבות הדמוקרטיה ולסכנת האלימות לחברה ולמדינה.

רן, מנהל בית הספר "זמיר", מתנגד לפולחן האישיות (לדבריו) סביב דמותו של יצחק רבין, ועל כן הוא מסרב לעסוק בתכנים הקשורים לביוגרפיה של יצחק רבין ביום הזיכרון הממלכתי. כמו כן, טוען המנהל, שהוא ממילא מתמודד עם הנושאים "חשיבות הדמוקרטיה" והסכנה שבאלימות" במהלך השנה, ועל כן דיון בהם לא יעניק נופך מיוחד ליום הזיכרון. לכן, מעדיף רן, ליצור מפגשים עם נוער ערבי בימי הזיכרון לרצח רבין.

1. מה דעתך על החלטה שקיבל מנהל ביה"ס?

2. האם יש לאפשר למנהל בתי הספר להחליט באיזה אופן הם רוצים לציון את יום הזיכרון ליצחק רבין?

דילמה מס' 4

חוק יום הזיכרון ליצחק רבין התשנ"ז 1997 קובע בסעיף 5:

בבתי הספר יצוין יום הזיכרון

- בפעולות שבהן יועלו דמותו ופועלו של יצחק רבין,

- בפעולות שיוקדשו לחשיבות הדמוקרטיה ולסכנת האלימות לחברה ולמדינה.

מועצת התלמידים בבית הספר פנתה להנהלת בית הספר בבקשה לציון את יום הזיכרון ה-19 ליצחק רבין באופן מעט שונה מזה שהיה נהוג עד כה. חברי מועצת התלמידים הסבירו כי לדעתם הדרך הטובה ביותר לציון את יום הזיכרון הוא ביצירה של "מעגלי שיח" שבמוקד שלהם יעמוד דיון אודות ביטויי הגזענות וחוסר הסובלנות שבאו לידי ביטוי בהפגנות וברשתות החברתיות במהלך מבצע "צוק איתן".

1. מה דעתך על הצעתה של מועצת התלמידים?

2. האם יש לאפשר לחברי מועצת התלמידים בבית הספר ליעץ להנהלת בית הספר בנושא זה? הסבירו את עמדתכם

המורה יסכם:

אנו למדים כי אין הסכמה ברורה בשאלות החשובות "מה צריך לזכור ביום הזיכרון ליצחק רבין", ו"איך כדאי לזכור ולהזכיר", עם זאת, ברור לאור פעילות הפתיחה, כי עצם מלאכת הזיכרון, עצם העיסוק בדמותו, בהירצחו ובדמותה של החברה הישראלית לאחר הרצח, גם אם יש עליה מחלוקת וגם אם היא מלווה באי הסכמות - עדיין היא מקיימת את הציווי החברתי "לא תשכח", הזיכרון נועד לשרת את החיים. אין שביל אחד בלבד של זיכרון, אלא כמה שבילים.

פעילות נוספת לבחירה לחט"ב - חט"ע: חשיבותו של זיכרון

המורה יפתח: היום אנו מציינים את יום הזיכרון הממלכתי ליצחק רבין. לוח השנה שלנו משופע בימי זיכרון רבים.

1. אילו ימי זיכרון אתם מכירים? (יש לכתוב את התשובות על הלוח)
2. במה ימי הזיכרון דומים זה לזה? שונים זה מזה? הסבירו (מטרת השאלה היא לעורר שיח אודות הטיפולוגיה של ימי הזיכרון - ימי זיכרון ממלכתיים - לאומיים, ימי זיכרון אוניברסליים וימי זיכרון דתיים, אזכרות אישיים - משפחתיים ליקירינו וכיו"ב).
3. מדוע חשוב לזכור? (המורה תאסוף כמה תשובות ותכתוב את עיקרן על גבי הלוח)

המורה תנחה את הכיתה להתחלק ל-6 קבוצות פעילות, כל אחת מהקבוצות תקבל את אחת הכרטיסיות שלהלן ("על זיכרון ועל שכחה") ותבקש להתייחס לשתי השאלות שבסופה.

על זיכרון ועל שכחה - עבור קבוצות 1-2

קראו את הקטע וענו על שתי השאלות

"שני כוחות ניתנו לנו: זיכרון ושכחה. אי אפשר לנו בלעדי שניהם. אילו לא היה לעולם אלא זיכרון, מה היה גורלנו? היינו כורעים תחת משא הזיכרונות. היינו נעשים עבדים לזיכרוננו, לאבות אבותינו. קלסתר פנינו לא היה אז אלא העתק של דורות עברו. ואילו הייתה השכחה משתלטת בנו כליל כלום היה עוד מקום לתרבות, למדע, להכרה - עצמית, לחיי נפש? ...לולא נשתמרו בזיכרון האנושות דברים יקרי ערך... זכר תקופות פריחה ומאמצי חירות וגבורה...היינו נמקים בדלותנו ובבערותנו, עבדי עולם."

ברל כצנלסון

1. מדוע חברה זקוקה לזיכרון?
2. איך הייתה נראית חברה שזוכרת כל דבר?

על זיכרון ועל שכחה - עבור קבוצות 3-4

קראו את הקטע וענו על שתי השאלות

"שני כוחות ניתנו לנו: זיכרון ושכחה. אי אפשר לנו בלעדי שניהם. אילו לא היה לעולם אלא זיכרון, מה היה גורלנו? היינו כורעים תחת משא הזיכרונות. היינו נעשים עבדים לזיכרוננו, לאבות אבותינו. קלסתר פנינו לא היה אז אלא העתק של דורות עברו. ואילו הייתה השכחה משתלטת בנו כליל כלום היה עוד מקום לתרבות, למדע, להכרה - עצמית, לחיי נפש? ...לולא נשתמרו בזיכרון האנושות דברים יקרי ערך... זכר תקופות פריחה ומאמצי חירות וגבורה...היינו נמקים בדלותנו ובבערותנו, עבדי עולם."

ברל כצנלסון

1. מדוע חברה זקוקה לשכחה?
2. איך הייתה נראית חברה שאינה שוכחת דבר?

על זיכרון ועל שכחה - עבור קבוצות 5-6

קראו את הקטע וענו על שתי השאלות

”שני כוחות ניתנו לנו: זיכרון ושכחה. אי אפשר לנו בלעדי שניהם. אילו לא היה לעולם אלא זיכרון, מה היה גורלנו? היינו כורעים תחת משא הזיכרונות. היינו נעשים עבדים לזיכרונו, לאבות אבותינו. קלסתר פנינו לא היה אז אלא העתק של דורות עברו. ואילו הייתה השכחה משתלטת בנו כליל כלום היה עוד מקום לתרבות, למדע, להכרה - עצמית, לחיי נפש? ...לולא נשתמרו בזיכרון האנושות דברים יקרי ערך..., זכר תקופות פריחה ומאמצי חירות וגבורה...היינו נמקים בדלותנו ובבערותנו, עבדי עולם.”

ברל כצנלסון

1. מה המשמעות של ימי זיכרון עבור חברה?
2. איזה יום זיכרון משמעותי במיוחד עבורכם ומדוע?

בתום העבודה הקבוצתית, תשלח כל קבוצה נציג שיציג את התשובות והמסקנות שאליהן הגיעה הקבוצה.

המורה יסכם:

יש לשלב בין הזיכרון והשכחה: **עמידה של חברה המדגישה רק את חשיבותו של הזיכרון הוא להשתעבד לזיכרונותיה.** במצב כזה כל תרבותה של החברה סובבת סביב הנצחת העבר והמורשת - דבר ההופך למשא בלתי אפשרי שכן (1) הזיכרונות מצטברים ללא סוף ולא יהיה "די מקום" לכולם. (2) חברה כזו עשויה לכרוע תחת הנטל של זכירת כל המאורעות של עברה. (3) חברה שתעסוק כל הזמן בזיכרונותיה לא תתפתח שכן היא תהיה עסוקה בעברה תוך שהיא מזניחה את ההווה ואת המבט לעתיד. חברה שכזו לא יתחולל עיסוק ביצירה וביוזמה מחדשת. עם זאת, **קיום ללא זיכרון הוא בבחינת הווה ללא עבר.** ללא תרבות, ללא מדע, ללא המשכיות. **חברה השוכחת את עברה היא חברה דלה ללא מורשת תרבותית.** **השילוב האידיאלי הוא לערב את העבר בחיי העם בהווה ולמזג את הזיכרון הפרטי של האדם עם הזיכרון הלאומי** - האדם אינו נזכר בהיסטוריה הלאומית אלא הופך אותה לערך משמעותי בחייו.

שאלות לסיכום הפעילות "חשיבותו של זיכרון"

1. מה גורם לכם להתחבר לימי הזיכרון השונים? (זיכרון אישי קרוב, טקס / שיעור בביה"ס, הרגל מן הבית, תמונות או סרטים שמספרים סיפור וכד').
2. האם האדם הוא הבוחר מה לזכור ומה לשכוח?

למורה: התשובה לשאלה זו אמורה להוביל למסקנה כי הזיכרון האישי מורכב מחוויות שונות שנחרתו בתודעתנו ולעומתו זיכרון לאומי **עוצב באופן מודע** - גורמים שונים בתקופות שונות בחרו להזכיר אירועים מסוימים ולהתעלם מאחרים, כשבבחירת האירועים ישנם שיקולים שונים.

סיכום:

יום זיכרון הוא יום שבו אנחנו, כחברה, נזכרים ומזכירים. חברה נבנית על יסודותיה של החברה הקיימת וממשיכה אותה. הלקחים והאתגרים העולים מהרצח, הופכים את הציווי "לא תשכח" לחלק בלתי נפרד מהמלאכה המוטלת על כל אחד ואחת מאתנו, בדרך ל"חברת המופת" שאנו רוצים כל כך בכינונה, ורוצים כל כך להיות חלק ממנה. לסיום, ניתן לקרוא את הקטע שנכתב יום לאחר הירצחו של יצחק רבין ע"י העיתונאי נחום ברנע. הקטע פורסם בעיתון "ידיעות אחרונות", או לחילופין את השיר "קדיש לראש הממשלה שנרצח"

"כל ישראלי יזכור בשנים הבאות איפה הוא היה בליל אמש. איך שמע את הבשורה המרה, איך עמד לבו דום ומעיו התהפכו. איך התייפח בבכי.

רצח יצחק רבין הוא טראומה לאומית קשה ביותר... ישראל איבדה אמש לא רק את ראש הממשלה שלה... היא איבדה הרבה מאוד מעצמה, מהיכולת שלה לחיות כחברה, להידבר, להכריע. מאמש, כללי המשחק הדמוקרטיים, שקיימו אותנו לא רע במשך קרוב לחמישים שנה, עומדים בסימן שאלה. .... הוא השתייך לדור שהקדיש את חייו לשירות המדינה. הקריירה שלו הייתה מאוד יוצאת דופן בעולם הדמוקרטי: מאז שהיה נער, קרוב ל - 60 שנה, עבד בשביל המדינה במשרה מלאה"

(נחום ברנע, להתעורר אל מדינה אחרת, ידיעות אחרונות, 5 בנובמבר 1995)

נספח

קדיש לראש ממשלה שנרצח

מאת בארי צימרמן

מדי שנה מתרחק בשנה שלמה הלילה בו נרצח יצחק רבין
 לפני שנה זה היה קרוב יותר
 ובשנה הבאה זה יהיה רחוק יותר
 ולכן הכאב של השנה שונה מזה של השנה שעברה
 וגם הכאב של השנה הבאה יהיה שונה
 ועכשיו הכאב של עכשיו

מה הוא הכאב הזה?
 הכי רבים מתו ורבים ימותו
 מהם שהכרנו ומהם שלא הכרנו, שיהבנו ושלא יהבנו
 וכל אחד יקר ליקיריו וזכור לזוכריו
 וכל אחד הוא עולם מלא של אדם
 ולכל אחד נפש וגוף פנים ודם

והדם של ראש הממשלה שנרצח הולך ומתרחק עם השנים
 ומדי שנה, בסתו, אנחנו מחזירים אותו אלינו
 את אחינו יצחק, הרצוח, המטל בכך הלב
 ואין בידינו להחיותו אלא לזכרו בלבד
 שעמד בראשנו ויצא בראש צבאותינו
 והיה בנאי גדול של עצמאותנו
 ואחד משלנו רצח את ראש הממשלה שלנו
 קם על אחינו יצחק
 בשניה, ברע, בנימוקי תועבה

ואני, אנה אני בא

ושוב סתו, ושוב אנו זוכרים את יצחק המת
 וכל עוד נזכר הוא לא ימות באמת.

נספח - חומר העשרה למורה

"זיכרון" הוא יכולתו של אדם לאגור מידע במוחו. נהוג לחלק את הזיכרון האנושי לשלושה סוגים:

1. זיכרון מיידי - האחראי על יכולתנו לזכור למשך שנייה אחת תמונה חזותית או תחושת מגע גם אחרי שאלו נעלמים.
2. זיכרון עבודה - הזיכרון המודע שלנו שביכולתו לשמור מידע במוח למשך לא יותר מדקה. אדם זוכר דברים רבים אולם רק חלקם הקטן מצוי בתודעתו בזמן נתון למשל, אדם יכול להיות בעת ובעונה אחת תלמיד, חבר טוב ואוהד קבוצת כדורגל כלשהי ובאופן טבעי זיכרון העבודה שלו יכול מידע שונה כאשר הוא לומד בכיתה, יוצא עם חבריו למסיבה או צופה במשחק כדורגל.
3. זיכרון לטווח ארוך - יכולתו של אוהד הכדורגל לזכור, גם בעת צפייה במשחק, את היצירות האחרונות שלמד בשיעור ספרות מתאפשרות על ידי סוג זה של זיכרון שאינו מוגבל בכמות או בזמן.

הזיכרון לטווח ארוך משמש גם כבית אחסון לניסיונות משמעותיים אשר אנו רוצים לקשר בהמשך החיים. הוא מכיל שני סוגי זיכרון עיקריים- אינפורמציה וכישורים (= יכולות ספציפיות שאנו מפתחים על מנת לבצע מגוון משימות).

זיכרון קולקטיבי הוא מונח שטבע הפילוסוף והסוציולוג הצרפתי מוריס האלבווקס שמשמעו זיכרון משותף לכלל החברה, חלק מתודעה משותפת.

הנחת היסוד העומדת בבסיס המושג היא כי העבר הנשאר בתודעתנו אינו העבר כפשוטו, אלא הדימויים שלו. דימויים אלה הם לעתים בעלי מבנה מורכב וסלקטיבי כמו מיתוסים. במובן זה, הזיכרון הקולקטיבי הוא תמיד מערכת בה משתלבים זיכרון עובדות העבר יחד עם דימויו.

הזיכרון הקולקטיבי כולל אירועים של העבר שלא נחו על ידו באופן ישיר, אלא הועברו על ידי אחרים. הזיכרון הקולקטיבי (בניגוד לזיכרון אישי שאותו נושא האדם מתוך אירועים שונים שאותם חווה באופן בלתי אמצעי על בשרו) נזקק למתווכים אשר יעצבו את דמותו ויהפכוהו לכה. סוכני הזיכרון הקולקטיבי יכולים להיות מערכת החינוך הפורמאלית והבלתי פורמאלית הנמצאות בקשר ישיר ויום-יומי עם האזרח לאורך השנים הקריטיות של עיצוב זהותו החברתית. למורה המעביר את החומר הנלמד יש כוח עצום וביכולתו להשפיע על מה שיזכור וכיצד יזכור הילד את התכנים הנלמדים.

ההורים הנמצאים במעגל הקרוב ביותר בכוחם להשפיע על עיצוב זהותו ותפיסתו של הילד את העבר. סוכן זיכרון קולקטיבי נוסף הוא התקשורת המשתמשת בטכנולוגיות שברשותה ובוררת את תמונת המציאות שאותה היא חפצה להציג וכך היא יוצרת תודעה ציבורית אחת.